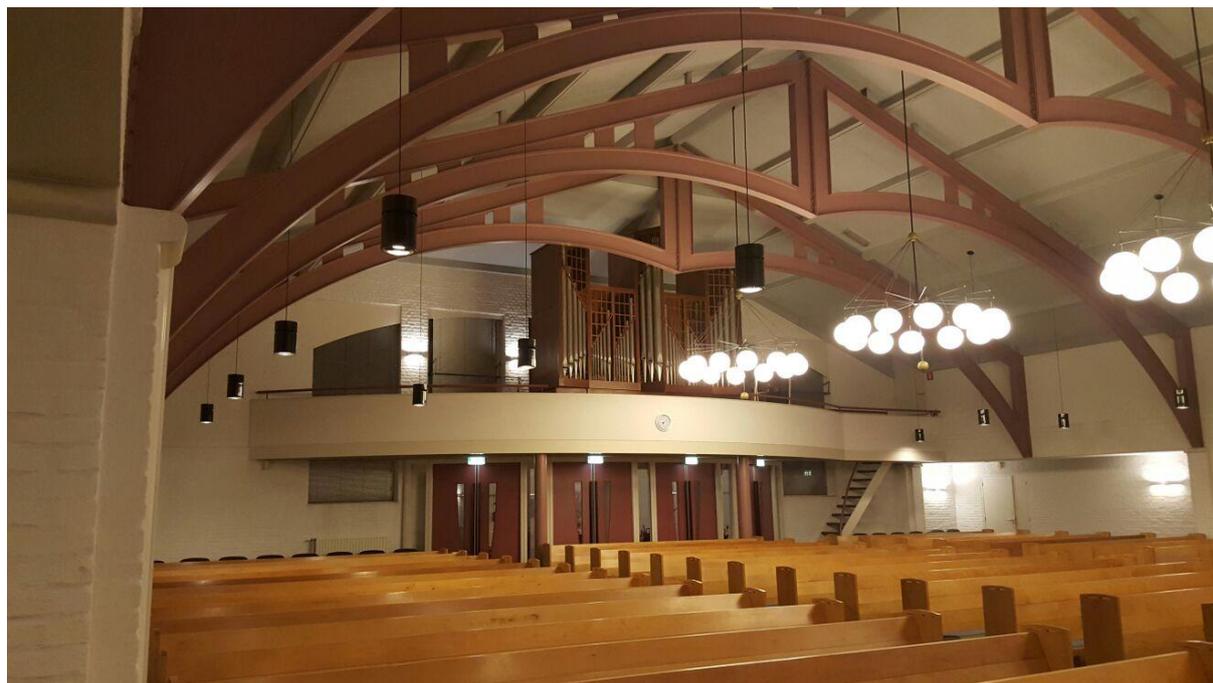

KARAKTERISTIEK KERKORGEL TE KOOP

CHARACTERISTIC PIPE ORGAN FOR SALE
CHARAKTERISTISCHEN ORGEL ZUM VERKAUF

15 stemmen verdeeld over 2 klavieren en pedaal
II/P, 15 speaking stops
15 Stimmen auf zwei Manuale und Pedal

De Nederlands Hervormde Bethelkerk in Lunteren werd gebouwd naar ontwerp van de architect A.K. Nes. Fama & Raadgever plaatsten in 1972 een nieuw pijporgel in de kerk. Bij oplevering van het orgel waren er nog vier stemmen gereserveerd: deze zijn later geplaatst. In 2006 is het kerkgebouw overgenomen door de Hersteld Hervormde Gemeente. De capaciteit van de kerkzaal (500 zitplaatsen) bleek echter al spoedig te klein. In 2016 gaat de bouw van start voor een geheel nieuw kerkgebouw met 1.200 zitplaatsen. Het huidige pijporgel is vanzelfsprekend niet groot genoeg om naar behoren te kunnen functioneren in deze nieuwe kerk. Van den Heuvel-Organbouw bv uit Dordrecht heeft de opdracht gekregen om een geschikte bestemming te vinden voor dit Fama & Raadgever orgel en het orgel t.z.t. te demonteren.

The Dutch Reformed Bethel church in Lunteren (NL) was designed by the well known architect A.K. Nes. 1972. The Dutch organ builders Fama & Raadgever designed and built the new pipe organ. At delivery, four stops were prepared, and were installed a few years later. In 2006, the church building was taken over by the Hersteld Hervormde Kerk and within a few years the seating capacity became too limited. In 2016 a new church will be built (completion is expected around Spring 2017) with approximately 1.200 seats. The current pipe organ is naturally too small for this large building so the church wardens decided to ask Van den Heuvel-Organ builders (www.vandenheuvel-orgelbouw.nl) to find a new home for this lovely organ and to take responsibility for the dismantling and re-installation.

1972 baute Fama und Raadgever-Organbouw eine neue Orgel mit 11 Stimmen auf zwei Manuale und Pedal für die Reformierte Bethel Kirche in Lunteren (NL). Vier Register wurden vorbereitet und diese wurden einige Jahre später eingebaut. Seit 2006 wird diese Kirche benutzt von der Hersteld Hervormde Gemeinde. Die Kirche wurde aber zu klein und eine neue Kirche, mit 1.200 Sitze, wird in 2016 gebaut. Deshalb wird der F&R Orgel zum Verkauf angeboten. Orgelbau Van den Heuvel (www.vandenheuvel-orgelbouw.nl) wurde beauftragt diese Orgel zu verkaufen und, als die Kirche nicht mehr verwendet wird, auseinander zu nehmen und zu lagern.

Jaap Fama (1934-2001) en Piet Raadgever (*1935) startten in 1963 een eigen orgel- en klavecimbelmakerij. De oud-werknemers van Van Vulpen begonnen in de Predikherenstraat te Utrecht, op de zolder van de oude orgelmaker Van Dam, die vroeger bij Maarschalkerweerd gewerkt had. Van 1978 tot 1988 is het bedrijf gevestigd in de Ridderschapstraat, daarna verhuist het naar een pand aan de Rijkstraatweg te Maarssen. Aanvankelijk bestonden de werkzaamheden uit onderhoud en enkele restauraties. Het eerste nieuwe orgel werd in 1967 gebouwd in Voorschoten. Tientallen orgels zouden nadien volgen. Fama & Raadgever bouwden in die tijd geheel volgens de principes van de Scandinavische orgelbouw, aangeduid als neobarok. Vanaf 1980 oriënteerden ze zich op de meer klassiek-Hollandse orgelbouw, mede als gevolg van het door hen gerestaureerde De Rijckereorgel in de hervormde kerk van Beek. De meeste orgels die ze bouwden hadden een bescheiden omvang. Enkele instrumenten stegen daar bovenuit: 's-Gravenpolder (1975, gereformeerde gemeente, 25 stemmen) en Bennekom (1982, gereformeerde kerk, 25 stemmen). Hun magnum opus bouwden ze in 1990 voor de gereformeerde gemeente te Middelburg-Centrum (32 stemmen). In totaal bouwde de firma Fama & Raadgever tot 1995 104 nieuwe pijporgels, 36 klavecimbels en daarnaast een aantal klavichords. Verder restaureerden ze 41 orgels en hadden zij 200 orgels in onderhoud.

In 1995 gingen beide firmanten uit elkaar. Jaap Fama overlijdt in 2001. Voor die tijd bouwt hij samen met G. C. Klop te Garderen een kistorgel voor de Bachvereniging te Utrecht en verricht hij onderhoud en stemt voornamelijk kistorgels voor diverse organisaties en instellingen. Piet Raadgever is tot 2005 zelfstandig werkzaam. Hij verricht onderhoud en stemwerk aan gerestaureerde en nieuw gebouwde orgels. In de afgelopen jaren heeft hij alle werkzaamheden van de firma gearchiveerd. Dit archief werd in 2013 overgedragen aan het Utrechts Orgelarchief. In dit archief zijn meerdere orgelarchieven ondergebracht, waaronder die van M. A. Vente, Bätz-Witte, Smits, Ypma, Vermeulen, Maarschalkerweerd, Strubbe, Erné, Legêne, Bolt, Gierveld, Kret en Stichting Orgelcentrum.

History of the organ builders: 1963 Jaap Fama (1934-2001) and Piet Raadgever (b. 1935) founded their pipe organ and harpsicord company. Prior to beginning their own company they were employed by the well known Van Vulpen organ builders in Utrecht. They started in the former organ builder's shop of Van Dam who learned his profession from Maarschalkerweerd. In 1988 the shop moved from Utrecht to the city of Maarssen. They started with maintenance and restoration jobs and 1967 marked their first newly built organ. The building style of Fama & Raadgever was at that period the so called "Scandinavian" style. Around 1980 they switched to the more classical Dutch style which was inspired by the De Rijckere-organ in the Reformed church of Beek. Most of the organs they designed and built were small, the larger organs are found in 's-Gravenpolder (25 stops), Bennekom (25 stops) and Middelburg (32 stops). All together Fama & Raadgever designed and built 104 new pipe organs and 36 harpsicords. In addition to building new organs, they restored 41 instruments and were responsible for the maintenance of approximately 200 pipe organs.

In 1995 the partners went their separate ways. In co-operation with organ builder G.C.Klop from Garderen, Jaap Fama built an organ for the Bach Association in Utrecht. In 2001 Jaap died. Piet Raadgever continued as organ builder until 2005. 2013 their comprehensive pipe organ archive was transferred to the Organ Documentation Center in Utrecht, which contain the archives of Dr. M.A. Vente, Organ Builders Bätz-Witte, Smits, Ypma, Vermeulen, Maarschalkerweerd, Strubbe, as well as organ experts such as Lambert Erné, Johannes Legêne, Klaas Bolt and many others.

1963 gründeten die ehemalige Mitarbeiter von Van Vulpen Orgelbau (Utrecht), Jaap Fama (1934-2001) und Piet Raadgever (* 1935) „Fama & Raadgever Orgelbau“ in Utrecht. Von 1978 bis 1988 arbeitete das Unternehmen in der ehemaligen Werkstatt von Orgelbauer Van Dam. In 1988 zog der Firma zu Maarssen. Die erste neue Orgel wurde 1967 in Voorschoten gebaut. Fama & Raadgever baute zu dieser Zeit im Stil der Skandinavischen Orgelbau. Von 1980 änderte sich diese Stil immer mehr zur traditionellen Niederländischen Orgelbau. Größere F&M Orgeln findet man in 's-Gravenpolder (1975, 25 Stimmen), Bennekom (1982, 25 Stimmen) und Middelburg (1990, 32 Stimmen). Insgesamt hat das Unternehmen bis zum 1995 104 neue Orgeln und 36 Cembali gebaut. Ab 1995 arbeiteten die zwei Partnern getrennt. Jaap Fama starb im Jahr 2001. Piet Raadgever war bis 2005 selbständig. Das Orgelbau Archiv von Fama und Raadgever wurde im Jahr 2013 an die bekannte Orgel-Archiv Utrecht übergeben (dort befinden sich die Archive von u.A. bekannte Niederländischen Orgelbauunternehmen wie Bätz-Witte, Smits, Ypma, Vermeulen, Maarschalkerweerd und von Orgelbau Sachverständiger Lambert Erné, Johannes Legêne, Klaas Bolt und Maarten Vente.

Technische gegevens van het Fama & Raadgever-orgel in Lunteren

Technical information and specifications

Technische Daten

Hoofdwerk	6
Nevenwerk	5
Pedaal	4
<i>Totaal aantal stemmen</i>	15 (Number of stops)
<i>Manuaalomvang</i>	C-g''' (Compass of Manuals)
<i>Pedaalomvang</i>	C-f' (Compass of the Pedal)
<i>Toetstractuur</i>	Mechanisch (tracker key-action)
<i>Registertractuur</i>	Mechanisch (mechanical stop action)

Windlade(n)

Sleeplade (wind chests are so called slider chest with note channels / Schleifladen)

Dispositie Specification Disposition

Hoofdwerk Prestant 8', Roerfluit 8', Octaaf 4', Prestant 2', Mixtuur III sterk, Dulciaan 8' (1976)

Nevenwerk Holpijp 8', Roerfluit 4', Gemshoorn 2', Sifflet 1' (1976), Sesquialter II sterk, Tremulant

Pedaal Subbas 16', Fluit 8', Octaaf 4' (1976), Fagot 16' (1976)

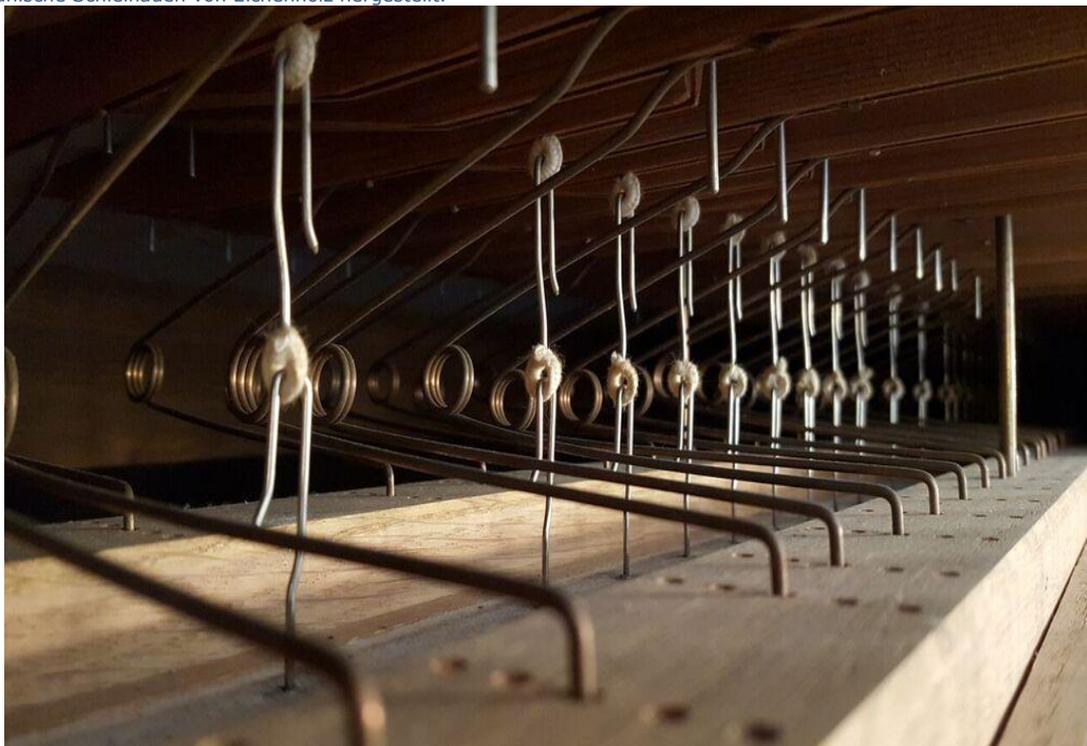
Koppelingen Hoofdwerk - Nevenwerk, Pedaal - Hoofdwerk, Pedaal - Nevenwerk

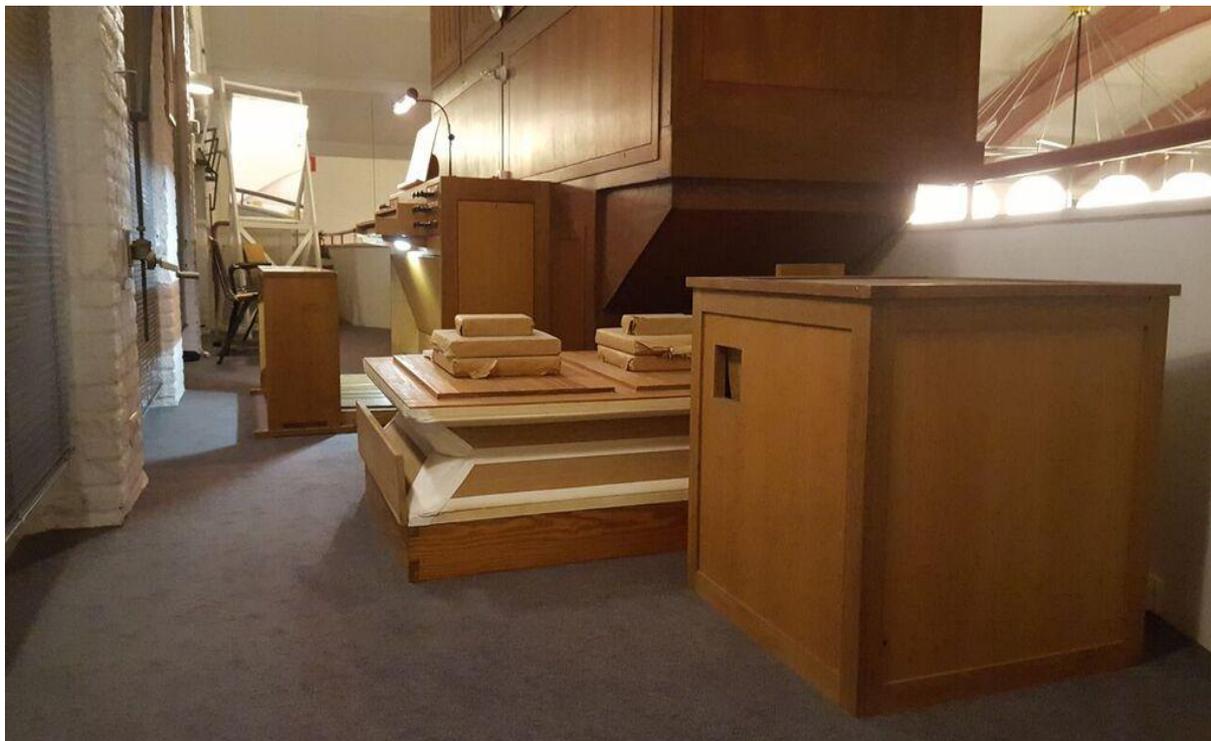

De windladen zijn de hartstukken van ieder pijporgel. Hun kwaliteit draagt in zeer belangrijke mate mee aan de kwaliteit van het gehele instrument. Om de juiste glans in de klank te verkrijgen is het belangrijk dat het pijpwerk wind krijgt uit tooncellen. Om deze reden zijn goede mechanische sleepladen belangrijk. De windladen in Lunteren zijn gemaakt van o.a. massief eiken en multiplex.

The wind chests are one of the most important parts of the organ. The carpenter's skill and his concern as an organ builder can be seen in the manufacturing of these parts. Accuracy at this stage sets the demands for other components of the instrument, because it is that ultimately all parts come together. Another important detail is that pipes receive their wind from a wind chest through note channels. The wind chests of this Fama & Raadgever organ in Lunteren were made of solid (massive oak) and ply-wood.

Die Windladen sind die Herzstücke jeder Orgel. Ihre Qualität bestimmt wesentlich die Qualität des gesamten Instrumentes. Wichtig ist daß die Pfeifen ihren Wind bekommen von einer Windlade mit Tonzellen. In Lunteren wurden die mechanische Schleifladen von Eichenholz hergestellt.

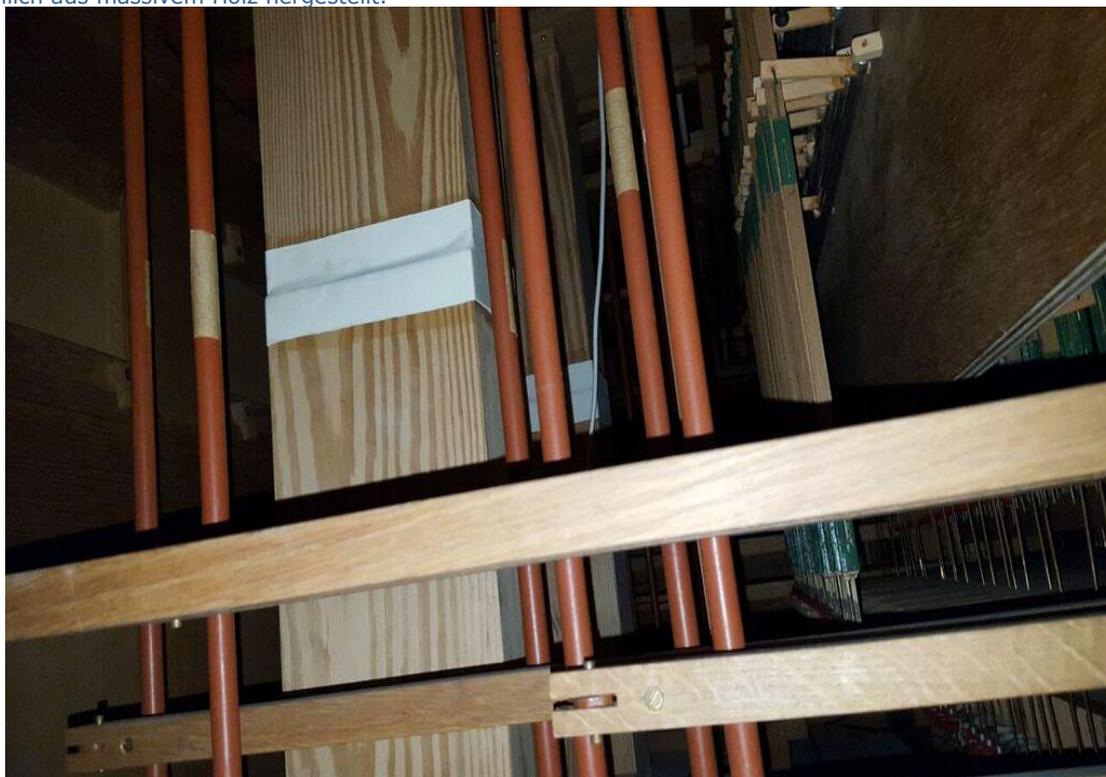

De wind is het levendige element van een pijporgel. Orgelwind heeft dan ook veel invloed op de klank. Een toereikende balgvoorziening is en blijft uitermate belangrijk. De reservoirs dienen horizontaal te bewegen door middel van vouwen. De vouwbalg werd gemaakt van grenenhout en staat buiten de orgelkast naast het orgel. De ventilator is ingebouwd in een eikenhouten dempkist voorzien van een aanzuigklep voor de wind. De regulatie staat direct aangesloten op de balg. De windkanalen zijn van grenenhout. De verbindingen zijn afgeplakt met schapenleer. Onder in de windladebodem is een schokbreker aanwezig.

The wind supply is of great importance in an organ for it influences the sound in an important way. The reservoir is a parallel single rise bellow with folds and ample capacity. This organ's bellow and the blower are situated on the outside of the organ case. The blower is built in a soundproof oak box. The wind trunks are in general made of pine and the connections are covered by leather. Besides this, the organ builders installed a so called floating "schwimmer" regulator in the bottom of the wind chest.

Der Windversorgung hat viel Einfluß auf den Klang und ist deshalb wichtig. Die Faltenbalg geht parallel auf und steht in der nahe von eine Geblasmaschine in eine isolierte Umhüllung aus Eichenholzplatten und einer Ansauchklappe die sich bei Windbedarf öffnet oder schließt. In der Windladeboden wurde dazu ein Schwimmer eingebaut. Windkanäle wurden hauptsächlich aus massivem Holz hergestellt.

De toetstraktuur. Bij een mechanische speeltraktuur worden de bewegingsimpulsen van de vingers van de organist via de toetsen op mechanische wijze, via verschillende overbrengingen, overgebracht naar de speelventiel in de windlade waarop het pijpwerk staat. De speeltraktuur van het orgel werd op traditionele wijze vervaardigd. De overbrengingen zijn van hout en metaal. **De registertraktuur** is gemaakt van hout en metaal. De armen zijn degelijk vast gelast. Het ijzerwerk is geverfd om roestvorming te voorkomen. De overbrengingen zijn kort en direct, alles is zeer compact gebouwd. De trekkers zijn gemaakt van massief eikenhout.

The tracker action. This mechanical action is the classical form of key touch between key and wind chest valve, the opening that occurs during pressing the key. This mechanical action was constructed in the traditional way with wooden trackers, metal wires and roller-boards etc. **The stop action** is also constructed in the traditional way with wood and metal. Everything is compactly assembled in the organ case. The stop draw knobs are made of black ebony.

Die Traktur. Die Bedienung des Instrumentes ist einfach und effizient: die Bewegungsimpulse von den Fingern des Organisten werden über Umlenkungen bis zum Schleifladenventils geführt. Die Registertraktur wird über Holzstangen, Metallwellen und Winkel übertragen und in der Nähe der Windlade begrenzt. Die Registerknöpfe sind aus Ebenholz, Züge aus Eichen.

De speeltafel is de werkplek van de organisten. De speeltafelkast werd vervaardigd van eikenhout en is aan de achterkant van het orgel gesitueerd. De manuaalklavieren hebben een omvang van 56 tonen, het pedaalklavier heeft een omvang van 30 tonen. De bakstukken zijn van massief eikenhout.

Het toetsbeleg van de manuaalklavieren is van beuken- en ebbenhout, het pedaalklavier en de orgelbank zijn van eikenhout. De registerbordpanelen en andere panelen in de speeltafel zijn afgewerkt met een sierrand van rood vilt. De registerknoppen zijn van ebbenhout, de registerbenamingen zijn op beuken plaatjes boven de registerknoppen aangebracht. De speeltafelkast staat als een separaat meubel achter (tegen) de orgelkast. De drie gebruikelijke koppelingen zijn aangesloten op voetpedalen.

The console is the organist's work place. The case work was designed in the typical Fama & Raadgever style. The console is situated behind the instrument, the manuals include 56 notes and the pedals 30 notes. For the console, oak was used for the cheeks and case work. The natural keys are covered by beech wood, and the sharps are made from ebony. The organ builders used red felt as visual finishing around several oak console panels. The stop knobs were made of ebony and the stop names are in black writing on beech plates. The usual couplers are mechanical and all situated in the console case work behind the organ case.

Der Spieltisch ist der Arbeitsplatz des Organisten. Das Spieltischgehäuse aus Eichenholz ist im Hausstill der Orgelbauer. Der Spieltisch wurde angebaut hinter der Orgel. Die Tasten sind aus feijnjährigem Holz, de Untertasten wurden mit Holzauflage versehen und die Obertasten sind aus Ebenholz. Panels aus Eichen sind mit rotem Filz beenddet.

De registers zijn ordelijk in registerpanelen aangebracht. Het orgel is voorzien van een sleutelschakelaar en signaallicht. The stops are orderly situated in panels at the right and left of the keyboards. There is a key contact to switch the organ on/off as well as a signal light. Alle Bedienungselemente wurden übersichtlich eingebaut mit Registerzüge rechts und links der Klaviaturen. An/Ab Schaltung ist mit Schlüsselschalter, es gibt auch ein Signallampe.

De modern vormgegeven orgelkas heeft meerdere functies: het meest belangrijkst is zeker de invloed op de klankontwikkeling, maar een orgelkast beschermt het instrument vanzelfsprekend ook tegen vuil- en stofinval. Daarnaast heeft de kast een dragende constructie. De esthetische vormgeving is natuurlijk ook van belang evenals het feit dat een gesloten orgelkast bescherming biedt tegen ongewenste bezoekers. Het kastwerk is op ambachtelijke wijze uitgevoerd in eikenhout. De grote panelen zijn gemaakt van hecht hout zodat scheurvorming door verandering in temperatuur en luchtvochtigheid voorkomen wordt. De kas is alleen open aan de frontzijde. De speeltafel is als genoemd aan de achterkant gesitueerd. Boven de frontpijpen is decoratief houtwerk aangebracht in de huisstijl van de architect van de Bethelkerk. Dit orgelfront is gemakkelijk inpasbaar in veel kerkgebouwen gezien zijn strakke symmetrische vormgeving. Bij een open balustrade komt ook de onderkast fraai uit.

The modern shaped organ case has several important functions. The most important is the influence it has on the sound development but an organ case also protects the instrument. Besides this the case is part of the whole construction. There are clearly architectural aspects worth mentioning. The case is constructed of first class wood (oak) and the larger panels are made of plywood to avoid problems when the humidity decreases. The case work is only open at the front. The console is situated, as mentioned before, behind the organ. The decorative woodwork above the display pipes was designed by the church building's architect. This case design is quite easy to install in churches with a different style architecture due to the modern but classical design. An open balcony would also show the lower part of the organ case (which is covered by the closed balcony in Lunteren).

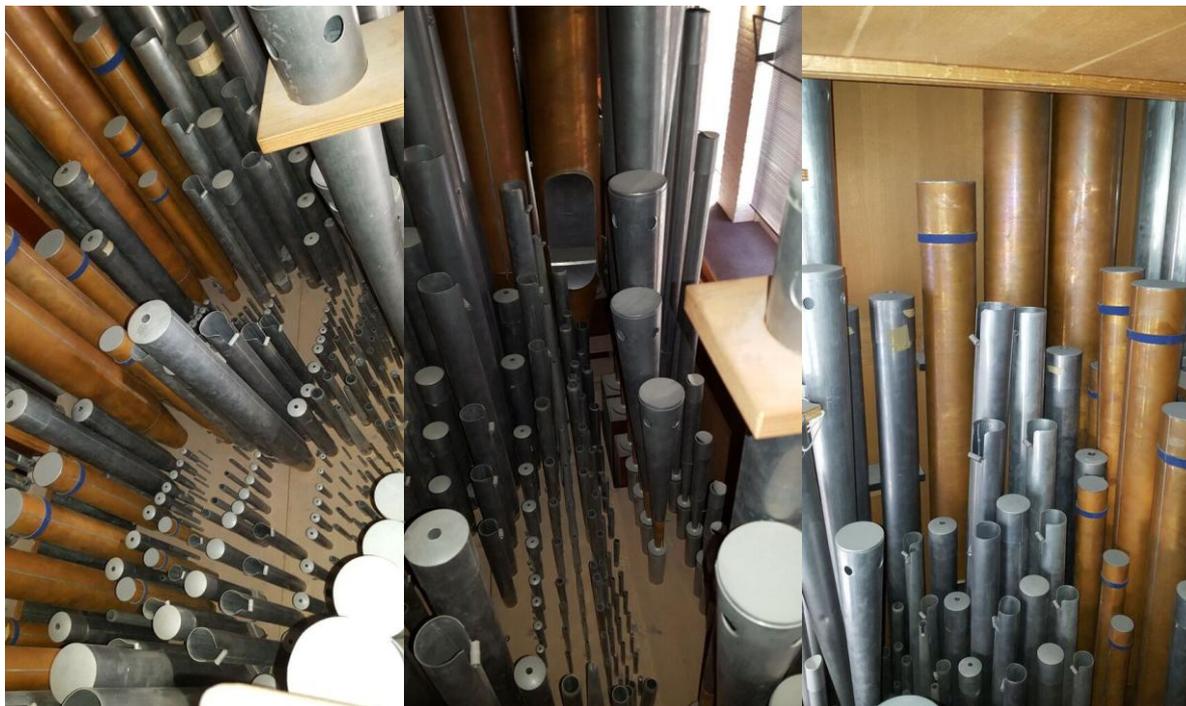
Das Orgelgehäuse passt mit diese Klassische Moderne Gestaltung fast jedem dem Raum an. Das Untergehäuse ist heute leider in Lunteren nicht sichtbar. Das Gehäuse aus Eichenholz hat mehrere Funktionen, wichtig sind den Einfluß auf die Klangentwicklung, schützt gegen Schmutz und Staubeinfall und unerwünschte Besucher. Es hat aber auch ein tragende Funktion. Das Gehäuse ist nur zur Vorderseite hin geöffnet. Schleierbretter wurden von der Architekt Richtlinien hergestellt.

Het pijpwerk is van roodkoper en orgelmetaal (legering van tin en lood). De hoeden van de gedekte koperen pijpen zijn voorzien van vilt zodat de hoed goed op de corpus aansluit. De roeren van de Roerfluit zijn inwendig aangebracht. De mensuren (pijpmaten) en de wanddiktes van de pijpen staan in verhouding met de diameter, corpuslengte en de winddruk. Het artistieke ontwerp van de alle pijpmaten door Fama & Raadgever, en daarmee zeer nauw verbonden de intonatie, is beslissend voor de totaalklank van het gehele orgel.

The pipe work is traditionally made from a tin/lead alloy and from red copper. The caps of the pipes are sealed with felt, ensuring that the caps fit well to the pipe bodies. The pipe scales are determined according to the principles of the organ builders Fama & Raadgever and are closely related to the organ builders' voicing principles and musical desires of the client.

Das Pfeifenwerk wurde Angefertigt aus Zinn, Blei und Kupfer. Die Gedäcckte Pfeifen sind mit Filz versehen. Die Wandstärken der Pfeifen wurde bestimmt nach Durchmesser, Länge und Winddruck. Diese Herstellung, Bauart und der Intonation von Fama & Raadgever Orgelbau war entscheidend für den Klang der Orgel.

Afmetingen orgelkast:

De breedte van de orgelkast is 402 cm, de diepte van de orgelkas inclusief speeltafel (dus tot de achterkant van de orgelbank) is ca. 270cm en de totale hoogte van de orgelkast is 405cm. Op www.vandenheuvel-orgelbouw.nl is deze documentatie gratis te bekijken en eventueel te downloaden, ook kunt u binnenkort een aantal geluidsfragmenten van dit karakteristieke Fama & Raadgeverorgel beluisteren!

De aankoop prijs dient te worden betaald aan de Hersteld Hervormde Gemeente van Lunteren. Over dit bedrag wordt geen BTW gerekend! De demontage, overplaatsing, en eventuele kosten voor gewenste veranderingen of aanpassingen en onderhoudswerkzaamheden worden door de koper verrekend met de orgelbouwer, die hiervoor een gedetailleerde offerte zal verstrekken zodat u als koper later nooit geconfronteerd wordt met een onplezierige verrassing! De levering van het orgel volgt in goed overleg met de koper, verkoper en orgelbouwer. De Hersteld Hervormde Gemeente wenst bij voorkeur gebruik te maken van het orgel tot op het moment dat de nieuwe kerk gereed is.

Measures of the organ case:

The width of the organ case is 402cm, the total depth, including the console and organ bench is approximately 270cm. The total height of the organ case is 405cm. On www.vandenheuvel-orgelbouw.nl you can find and download documentation sheets of this organ. In the future sound samples will also be available.

The purchase price can be paid directly to the church, tax free/the purchase price includes taxes. The dismantling, possible requested maintenance work and the re-assembling in your church or hall will be made by Van den Heuvel-Organ Builders. Van den Heuvel-Organ builders will supply a detailed quotation beforehand so that you will never face with an unpleasant surprise! The delivery date will be part of the negotiation as the Lunteren church wardens prefer to keep the organ for as long as possible while the church is in use.

Abmessungen Orgelgehäuse:

Breite 402cm, Gesamttiefe Gehäuse mit Spieltisch 270cm, Höhe 405cm. Diese Orgeldokumentation ist zu downloaden auf www.vandenheuvel-orgelbouw.nl. Der Kaufpreis ist an der Kirche in Lunteren zu zahlen damit der Käufer kein MwSt zahlt. Die Kosten für Abbau, Transport, Versicherung und (nach Wunsch der Auftraggeber) eventuelle Kosten für gewünschten Änderungen oder Ergänzungen werden von Orgelbau Van den Heuvel berechnet und beauftragt von der Käufer. Die Lieferung der Orgel folgt nach Übereinstimmung mit dem Käufer, Verkäufer und Orgelbau Van den Heuvel.

Graag nodigen wij geïnteresseerde kopers uit om het orgel (na afspraak) te komen bespelen, te beluisteren en te bekijken!

We welcome interested buyers to come to Lunteren to play the organ, listen and watch (by appointment)!

Wir möchten Interessenten einladen, die Orgel (nach Vereinbarung) an zu hören, an zu schauen und zu spielen!

[Verdere informatie:](#)

Jan L. van den Heuvel – Orgelbouw bv

**Amstelveenweg 44
3316 BB Dordrecht
T. 078 617 95 40**

**vdheuvel.orgelbouw@wxs.nl
www.vandenheuvel-orgelbouw.nl**